

તેને જે રાગાદિ આવે છે તેને પર જાણીને છોડી દે છે. એ ગાથા છે. સમજાણું? ધર્મ એવી ચીજ છે, અપૂર્વ ચીજ છે. સમ્યગ્દષ્ટિ પોતાનું પૂર્ણ આનંદ સ્વરૂપ, શુદ્ધ અનંત અનંત ગુણનો પિંડ પ્રભુ, તેની સન્મુખ થઈ, સંયોગ, નિમિત્ત, રાગ અને પર્યાયથી વિમુખ થઈ પોતાની દષ્ટિ સમ્યગ્દર્શન કરે છે. તેને 'અપ્પાણં' આત્માનું જ્ઞાન થયું. હું તો આનંદ છું, હું સુખથી ભરેલો ભંડાર છું. મારામાં જે રાગાદિ દેખાય છે એ પરવસ્તુ છે, વિપાક વિકાર છે, એ દુઃખ છે. એમ પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને રાગને છોડી દે છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! વાત તો ઘણી આવી ગઈ છે.

હવે અહીંયાં (કહે છે), 'જ્યાં સુધી પોતાને ચારિત્રમોહસંબંધી રાગાદિક રહે છે...' સમ્યગ્દર્શન થયું. આત્માનો અનુભવ (થયો), શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ પવિત્ર ભગવાનઆત્મા, તેનો સમ્યગ્દર્શનમાં અનુભવ થયો પણ અનુભવ થવા છતાં સર્વ રાગથી રહિત નથી થઈ જતો. એ કહે છે. 'જ્યાં સુધી પોતાને ચારિત્રમોહસંબંધી રાગાદિક રહે છે...' દર્શનમોહ અને અનંતાનુબંધીનો તો નાશ કર્યો છે. પોતાના આનંદ સ્વરૂપના અનુભવમાં દર્શનમોહ અને અનંતાનુબંધીનો તો નાશ થાય છે. બીજો કોઈ તેનો ઉપાય નથી. પોતાનો આત્મા આનંદ, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, શુદ્ધ આનંદકંદ છે તેને અનુસરીને અનુભવ કરવો એ અનુભવ ધર્મ છે, એ સમ્યગ્દર્શન છે, એ સમ્યગ્જ્ઞાન છે, એ સમ્યગ્ચારિત્રનો અંશ છે. આનંદમાં પૂર્ણ રમણતા ન થાય ત્યાં સુધી જ્ઞાનીને પણ રાગ આવે છે. એ રાગ અને દ્વેષાદિ રહે છે. રાગાદિક છે ને? દ્વેષનો અંશ છે, વિષયવાસના છે, રતિ-અરતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

'ત્યાં સુધી...' સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ રાગાદિકમાં. જ્યાં સુધી એ ચારિત્રનો દોષ થાય છે ત્યાં સુધી ધર્મી જીવ એ રાગાદિકમાં 'તથા રાગાદિકની પ્રેરણા...' નિમિત્તથી કથન છે. રાગ છે તો રાગનું નિમિત્ત છે અને તેનાથી પરદ્રવ્યની ક્રિયા - ઉપાદાનમાં થાય છે એમાં રાગની પ્રેરણા નિમિત્ત કહેવામાં આવી. શરીરની ક્રિયા આદિ થાય છે તે પોતાથી થતી નથી. સમજાણું? શરીરની, વાણીની ક્રિયા થાય છે તે પોતાથી નથી થતી પણ રાગાદિકની પ્રેરણા અથવા નિમિત્ત રાગ પણ છે તો નિમિત્ત છે અને શરીરની ક્રિયા આદિ ઉપાદાન પોતાથી થાય છે.

'પ્રેરણાથી જે પરદ્રવ્યસંબંધી શુભાશુભ ક્રિયામાં તે પ્રવર્તે છે...' એમ નિમિત્તથી કથન છે. પરદ્રવ્યની ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ આત્મા કરી શકતો નથી પણ અજ્ઞાની લોકો એમ જોવે છે કે, જુઓ! આ જ્ઞાની પણ વેપાર-ધંધો કરે છે, વિષય કરે છે, સ્ત્રી સાથે લગન કરે છે તો કહે છે કે એ પ્રવૃત્તિની પર્યાય તો અજ્ઞાનીનો આત્મા પણ કરી શકતો નથી. પરંતુ અહીંયાં એ પ્રવૃત્તિ જોઈને લોકો એમ કહે કે, જુઓ! પ્રવૃત્તિ તો કરે છે. તો કહે છે કે રાગની પ્રેરણા નિમિત્ત છે અને જડની ક્રિયા સ્વતંત્ર છે તો એમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે એમ જોવામાં આવે છે. આહાહા...! 'પ્રેરણા' (શબ્દ) છે ને?

'શુભાશુભ ક્રિયામાં તે પ્રવર્તે છે...' આહાહા...! નિશ્ચયથી તો દેહની હલનચલન ક્રિયા થાય છે એ તો અજ્ઞાની પણ કરી શકતો નથી. પરદ્રવ્યની પર્યાય, કેમકે પરદ્રવ્ય પોતાની

પર્યાય વિનાનું રહેતું નથી. પરદ્રવ્ય પોતાની પર્યાયરૂપી કાર્ય વિના દ્રવ્ય હોતું નથી તો પરદ્રવ્યની પર્યાયનું કાર્ય પરદ્રવ્ય કરે છે તો આત્મા તેને કરે એમ ક્યારેય બનતું નથી. આહાહા...! ઝીણું ઘણું, ભાઈ! કર્મની પર્યાય છે તે પણ આત્મા કરતો નથી અને આત્મામાં જે રાગ થાય છે એ કર્મ કરતું નથી. પોતાની નબળાઈથી સમ્યગ્દષ્ટિને રાગદ્વેષોદ્ધિ થાય છે પણ એ ટાણે પ્રેરણા નામ નિમિત્તથી બાહ્યની પ્રવૃત્તિ પણ દેખાય છે. ધંધાપાણી.. આહાહા...! એ શુભાશુભ ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરતો દેખાય છે, એમ લેવું. કરે છે એ નિમિત્તથી કથન છે, કરી શકતો નથી. પરદ્રવ્યની ક્રિયા કરી શકતો નથી પણ કરે છે એમ લોકોને ભાસે છે એ અપેક્ષાએ કથન છે.

‘તે પ્રવૃત્તિઓ વિષે એમ માને છે કે—આ કર્મનું જોર છે;...’ શું કહે છે? કે, પોતાની પર્યાયમાં વિકારનું બહુ જોર છે તો એ કર્મનું જોર નિમિત્તથી કહેવામાં આવ્યું છે. કર્મ પોતાની પર્યાયને કરે અને કર્મની પર્યાયને આત્મા કરે એમ ક્યારેય બનતું નથી. પરંતુ અહીં કર્મનું જોર નિમિત્તથી કહ્યું છે. ખરેખર તો પોતાની નબળાઈનું જોર છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! અનુભવ સમ્યગ્દર્શન થયું, આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, અનંત ગુણગંભીર, પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ આત્મા, એમ અંતર્મુખ થઈને સમ્યગ્દર્શન થયું તોપણ તેને ચારિત્રમોહના રાગદ્વેષ તો થાય છે પણ એ રાગદ્વેષ અને (તેની) પ્રેરણાથી બાહ્યની ક્રિયા કરે છે એમ દેખાય છે પણ તેનો તે સ્વામી થતો નથી. આહા...! સમજાય છે?

‘પ્રવૃત્તિઓ વિષે એમ માને છે કે—આ કર્મનું જોર છે;...’ કર્મનું (એ) નિમિત્તથી કથન છે. પોતાની નબળાઈનું જોર છે. સમ્યગ્દષ્ટિને પણ નબળાઈનું (જોર છે). ‘શ્રેણિક’ રાજા ક્ષાયિક સમકિત અને સમયે સમયે તીર્થંકરગોત્ર બાંધતા હતા. ‘શ્રેણિક’ રાજા. એના પુત્રએ જેલમાં નાખેલા. પુત્ર એની માતા પાસે ગયો (અને કહ્યું), ‘મેં મારા પિતાને જેલમાં નાખ્યા છે અને મારે રાજ કરવું છે.’ માતા કહે, ‘અરે...! બેટા! તારા જન્મ વખતે મને પહેલા સપનું આવ્યું હતું કે પિતાનું કાળજું ખાવું છે. તારો જન્મ થયો તો મેં તને ઉકરડામાં નાખી દીધો હતો. તારા પિતા મારી પાસે આવ્યા અને પૂછ્યું, શું થયું? બાળક ક્યાં છે? મેં તો નાખી દીધું. અરે...! આ શું કર્યું? સપનું એવું આવ્યું હતું કે આ બાળક છે એ તમારું કાળજું ખાશે. એવું સપનું આવ્યું. જ્યાં બાળકને નાખ્યું હતું ત્યાં લઈ ગયા. જ્યાં નાખ્યું હતું ત્યાં રાજા ગયો. ત્યાં કૂકડો હતો એણે ચાંચ મારી હતી. બાળકને પીડા થઈ હતી એટલે રાડ નાખતો હતો. એ વખતે ‘શ્રેણિક’ રાજાએ ચૂસવા લાગ્યો. ‘અરે...! તારા પિતાએ તો આવું કર્યું છે.’ અરે...! માતા! મારી ઘણી ભૂલ થઈ.

પછી જેલમાં તોડવા ગયા તો રાજાને એમ લાગ્યું.. હતા ક્ષાયિક સમકિતી અને સમયે સમયે તીર્થંકરગોત્ર બાંધે છે છતાં જ્ઞાનની ભૂલ, પરદ્રવ્યની એવી થઈ ગઈ કે આ મને મારવા આવ્યો છે. છતાં એ જ્ઞાન અજ્ઞાન નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! અરે...! આ મને મારે તો! હીરો ચૂસી લીધો. મરણ પામ્યા. છતાં એ રાગનો દોષ છે, ચારિત્રદોષ છે,

તેના સમકિતમાં દોષ નથી. અને તે સમયે પણ તીર્થકરગોત્ર બાંધે છે તેમાં ખલેલ નથી. આહાહા...! સમજાણું? હીરો ચૂસ્યો, દેહ છોડી દીધો, આપઘાત કર્યો. તો કહે છે, ના. એણે કર્યું જ નથી. એ તો રાગ-દ્વેષ થયા તેને જાણતા હતા કે, દ્વેષ છે એ મારી ચીજ નહિ. અને દેહની ક્રિયા છૂટવાની હતી તો છૂટી, તેનો છૂટવાનો કાળ હતો. તેનો સ્વામી માનીને મેં શરીરને છોડ્યું એમ ધર્મી માનતો નથી. તો ચારિત્રનો દોષ આવે છે, એમ કહે છે. અને તે કર્મનું જોર માને છે. પોતાની નબળાઈનું જોર છે. એ કર્મનું (કહ્યું) તે નિમિત્તથી કથન છે.

મારી પર્યાયમાં નબળાઈ છે. હું દ્રવ્ય છું એ તો શુદ્ધ ચિદાનંદમૂર્તિ છું. એમાં તો નબળાઈ કે વિરૂદ્ધતા કે વિપરીતતા કે અલ્પતા, પોતાની પૂર્ણ ચીજમાં તો છે જ નહિ. આહાહા...! આવી ચીજની દૃષ્ટિ થવા છતાં, અનુભવ થવા છતાં ચારિત્રદોષનો રાગ આવે છે એ પોતાની નબળાઈથી આવે છે. તેને અહીંયાં કર્મનું જોર કહેવામાં આવ્યું છે. કર્મ તો પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્ય કોઈ પરદ્રવ્યની પર્યાય ત્રણકાળમાં કરી શકતું નથી. હેં? આહાહા...!

કહે છે કે, 'તેનાથી નિવૃત્ત થયે જ મારું ભલું છે.' સમ્યગ્દષ્ટિ તો એમ માને છે કે રાગથી નિવૃત્ત થવામાં જ મારું ભલું છે. રાગમાં પ્રવૃત્ત થવું એમાં મારું ભલું નથી, એ તો દુઃખ છે, ઝેર છે. આહાહા...! ભલે ચોથે ગુણસ્થાને હો, તે સંબંધી આત્મા રાગથી ભિન્ન છે અને પોતાના આનંદ અનંત સ્વરૂપના સ્વભાવથી અભિન્ન છે એવો અનુભવ થયો તો ભલે એ રાજપાટમાં પડ્યો હોય તોપણ ૪૩ પ્રકૃતિનો બંધ તો થતો જ નથી. શું કહ્યું સમજાણું? ૪૩ પ્રકૃતિ છે, સમ્યગ્દષ્ટિ થયો, રાજપાટમાં પડ્યો હોય, ઇન્નુ હજાર સ્ત્રી હોય અને લડાઈમાં પણ કદાચિત્ ચડી ગયો હોય તોપણ આત્માના અનુભવમાં હું આનંદ છું, હું આ નહિ, આ નહિ (એમ અનુભવ વર્તે છે). એ કારણે ૪૩ પ્રકૃતિ, સમકિતી લડાઈમાં ઉભો હોય તોપણ બંધાતી નથી. આહાહા...! અને મિથ્યાદષ્ટિ સાધુ થયો હોય, પંચ મહાવ્રત પાળતો હોય તોપણ એ રાગ મારો સ્વભાવ છે, રાગથી મને લાભ થશે એમ માનનારો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! છ ખંડના રાજમાં રહેતો હોય, આત્માનું જ્ઞાન કરી રાગાદિ છોડવાની ભાવનામાં પડ્યો છે તો એ મોક્ષમાર્ગી છે. અને દ્વિગંબર સંત થયો, અઠવાવીસ મૂળગુણ પાળે છે, પંચ મહાવ્રત પાળે છે, રાગના કણને પોતાનો માની લાભ માને છે તો એ સંસારમાર્ગ છે. આહાહા...! આવો ફેર છે, પ્રભુ!

અહીંયાં કહે છે, 'તેનાથી નિવૃત્ત થયે જ મારું ભલું છે.' સમકિતી એમ માને છે. 'તે તેમને રોગવત્ જાણે છે.' રાગ, વાસના એ તો રોગ આવ્યો. આહાહા...! રોગી જેમ રોગનો ઉપાય કરે છે છતાં રોગના ઉપાય અને રોગને ભલો જાણતો નથી. એમ સમ્યગ્દષ્ટિને રાગ આવે છે અને રાગનો ઉપચાર પણ કરે છે, શરીરાદિથી ને વિષયાદિથી, પણ તેને ભલો માનતો નથી, પોતાનું કર્તવ્ય નથી માનતો. હું તો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છું. હું તો મારી ભૂમિકામાં રહેનાર જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છું. આહાહા...! સમજાણું? 'તેમને રોગવત્ જાણે છે. પીડા સહી શકાતી

નથી...' આહાહા...! અનુભવી સમ્યગ્દષ્ટિને પણ રાગ ને દ્વેષ આવ્યા તો તેને સહન થતું નથી તો એ ક્રિયા, ચેષ્ટામાં આવી જાય છે. છે?

'પીડા સહી શકાતી નથી તેથી તેમનો (રોગનો) ઇલાજ કરવારૂપે પ્રવર્તે છે...' આહાહા...! 'તોપણ તેને તેમના પ્રત્યે રાગ કહી શકાતો નથી;...' રાગનો પ્રેમ જ નથી, છૂટી ગયો. આખો અમૃતનો પિંડ પ્રભુ, અમૃતના સાગરનો જ્યાં સ્વાદ અંદર સમ્યગ્દર્શનમાં આવ્યો ત્યાં રાગને રોગ સમાન જાણીને તેનો ઉપચાર કરે છે તે પણ રોગનો ઉપચાર છે, મારી ચીજ નહિ. આહાહા...! અહીં તો મૂળ ચીજની વાત છે, ભઈ! અને સમ્યક્ આત્માના દર્શન વિના વ્રત ને તપ ને ભક્તિ, પૂજા લાખ, કરોડ કરે તોપણ એ ધર્મ નથી, સંસાર છે. શુભ ભાવ છે, સંસાર છે. આહાહા...! અને છન્નુ હજાર સ્ત્રી સાથે લગન કરે તોપણ સમકિતી છે તો મોક્ષમાર્ગમાં છે. આહાહા...! એ રાગને રોગ સમાન માને છે, રાગને ઝેર જાણે છે. ઝેરના ધ્યાવા છે આ તો. કાળો નાગ જેમ દેખે, કાળો નાગ, એમ ધર્મી રાગને કાળા નાગ સમાન જાણે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

હવે શું કહે છે? 'કારણ કે જેને રોગ માને તેના પ્રત્યે રાગ કેવો? તે તેને મટાડવાનો જ ઉપાય કરે છે...' રાગને મટાડવાનો જ સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપાય કરે છે 'અને તે મટવું પણ પોતાના જ્ઞાનપરિણામરૂપ પરિણમનથી માને છે.' આહાહા...! એ રાગનો નાશ કરવું પણ કેવી રીતે થાય છે? કોઈ ક્રિયા કરું, દયા, દાન, વ્રતથી રાગ નાશ થાય છે એમ તે માનતો નથી. મારો આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ જ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાયક આત્મા, તેના શુદ્ધ પરિણમનથી રાગ મટે છે. સમજાણું? છે? આહાહા...! તેને મટાડવાનો ઉપાય, તેનું મટવું પણ પોતાના જ્ઞાનપરિણામ, જ્ઞાન નામ આત્મા, શુદ્ધ ભગવાનઆત્માનું પરિણમન. આહાહા...! વીતરાગી પરિણમનથી રાગને મટાડવા ચાહે છે. રાગથી રાગને મટાડવો એમ નહિ. રાગને રાગથી મટાડવો એમ નહિ, કે ભઈ! અશુભ રાગ છે તો હું શુભ રાગ દયા, દાન કરું તો રાગ મટે, એમ છે નહિ. આહાહા...! એ અશુભ રાગ અને શુભ રાગ, ધર્મીને પોતાના વીતરાગમૂર્તિ સ્વરૂપનો અનુભવ હોવાથી રાગનું મટાડવું પોતાની શુદ્ધ પરિણાતિથી મટાડવા ચાહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! આવો માર્ગ છે. આ તો પંડિતજીએ લખ્યું છે, 'જયચંદ્રજી પંડિતે' ખુલાસો કર્યો છે કે, આ કહે છે કે, જ્ઞાનીને આત્માનું ભાન છે અને રાગને છોડી દે છે, તેનો અર્થ શું છે? ગાથા આવી ને? તેનો આ અર્થ છે. આહાહા...!

પહેલી ચીજ પણ એ સમ્યગ્દર્શન પામવું એ શું ચીજ છે? આહાહા...! એ કોઈ વ્રત ને તપ ને જાત્રા ને દાન ને દયા ને લાખો, કરોડોના મંદિર બનાવવા, તેનાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે, એમ છે નહિ. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદથી ભરેલો, અતીન્દ્રિય અનંત, અતીન્દ્રિય અનંત ગુણનો પિંડ ભંડાર છે અને તે પણ પૂર્ણાનંદ પૂર્ણ છે. આહાહા...! એ તરફની દષ્ટિ ઝુકવાથી પૂર્ણ આત્માને જ પોતાનો માને છે, એક સમયની પર્યાયને પણ પોતામાં નથી માનતો, એ તો હેય છે. આહાહા...! રાગ તો હેય છે પણ જે પર્યાય દ્રવ્યનો

સ્વીકાર કરે છે તે પર્યાય પણ હેય છે. પર્યાય ઉપર લક્ષ જાય તો હેય છે. એ પર્યાય દ્રવ્યનું લક્ષ કરે છે તો અનુભવ થાય છે તો પર્યાય દ્રવ્યને માને છે. હું તો શુદ્ધ પરિપૂર્ણ આનંદ છું. ઝીણી વાત છે, ભગવાન! આહાહા...! ધર્મ કોઈ અલૌકિક વીતરાગ (માર્ગ છે).

વીતરાગ પરમાત્મા માને એ બીજે ક્યાંય છે નહિ. વીતરાગ સિવાય કોઈ ઠેકાણે આ ધર્મની ચીજની ગંધ નથી. સમજાણું? આહાહા...! પરંતુ તેના સંપ્રદાયમાં સમજવું કઠણ છે. આહાહા...! અને એ સિવાય જન્મ-મરણના અંત નહિ આવે. ચોરાશીના અવતાર, એક એક યોનીમાં અનંત અવતાર કર્યા. મરણ પણ અકસ્માત્ થઈ જાય છે. આહાહા...! ખ્યાલેય ન હોય કે આ શું થયું? નિરોગ બેઠો હોય ને ફૂ... થઈ જાય, શરીર છૂટી જાય! નિરોગ બેઠો હોય, કંઈ હોય નહિ, રોગેય ન હોય. ‘મલકાપુર’વાળા એક ભાઈ કહેતા હતા. શું ‘સ્વરૂપચંદ’ને? ‘મલકાપુર’નો ‘સ્વરૂપચંદ’ છે, હોશિયાર છે. નાની ઉંમરનો (છે), હમણા તો લગન થયા. કપડાનો મોટો વેપાર કરે છે. દસ દસ હજાર રૂપિયાના કપડા દુકાનમાં રાખે છે. અત્યારેય દુકાન છે. હમણા લગન કર્યા. આખું ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ કંઠસ્થ છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ કંઠસ્થ છે. એ કહેતો હતો, મહારાજ! અમે એકવાર બેઠા હતા, મારો મિત્ર બેઠો હતો. ૨૮ વર્ષની ઉંમરનો હતો. કંઈ નખમાં રોગ નહિ. વાત કરતા હતા. વાત કરતા કરતા ફૂ.. થઈ ગયું, મેં જોયું તો મરી ગયો, દેહ છૂટી ગયો. ફૂ.. એટલું થયું, બસ! આહાહા...! લોહી અટકી ગયું. ફૂ.. એટલું થયું. આમ જોયું તો દેહ છૂટી ગયો. અઠ્યાવીસ વર્ષની ઉંમર. ‘સ્વરૂપચંદ’ છે, ‘મલકાપુર’. છોકરો બહુ હોશિયાર છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ના ઘણા પ્રશ્નો કરે. વાંચન ઘણું છે, પહેલેથી વાંચન છે, હવે તો લગન થઈ ગયા. એ કહેતો હતો કે, મારો મિત્ર હતો, વાતો કરતા હતા. કોઈ રોગ નહિ. આમ જ્યાં જોયું, ફૂ... થયું. જ્યાં જોયું ત્યાં મરી ગયો. આ દેહની સ્થિતિ! આહાહા...! દેહ ક્યારે, કઈ સ્થિતિએ છૂટશે એના સમાચાર કંઈ પહેલા આવશે? કે, લ્યો, એક કલાક પછી તમારું મૃત્યુ થશે. આહાહા...!

અહીં કહે છે કે, જ્ઞાનીને રાગ આવે છે અને રાગથી દેહની ક્રિયા પણ કોઈ થાય છે. એ રાગથી થતી નથી. અહીં તો રાગની પ્રેરણા, નિમિત્તથી વાત કરી છે. દેહની ક્રિયાનો પણ સ્વામી નહિ અને રાગનો પણ ઘણી નથી. એ તો સ્વસ્વરૂપનો સ્વામી છે. આત્મામાં ૪૭ શક્તિ છે. અનંત શક્તિઓ છે, એમાં ૪૭ ના નામ આપ્યા છે, ‘સમયસાર’. (એમાં) ૪૭મી શક્તિ એવી લીધી છે, સ્વસ્વામીસંબંધરૂપ શક્તિ. ધર્મી છે તે સ્વસ્વામીસંબંધરૂપ શક્તિનો અર્થ શું? હું તો દ્રવ્ય શુદ્ધ છું, ગુણ શુદ્ધ છું, પર્યાય શુદ્ધ છું. એ મારું સ્વ છે. તેનો હું સ્વામી છું, તેની સાથે મારો સંબંધ છે. રાગનો સ્વામી, રાગની સાથે મારે કોઈ સંબંધ નથી. આહાહા...! ૪૭ શક્તિ છે ને (એમાં) છેલ્લી સ્વસ્વામીસંબંધ શક્તિ. પોતામાં જ સ્વસ્વામી સ્વભાવ પડ્યો છે તો દ્રવ્યની જ્યાં દૃષ્ટિ, અનુભવ થયો તો ધર્મી પોતાના શુદ્ધ દ્રવ્ય, શુદ્ધ ગુણ અને શુદ્ધ પર્યાય, જ્ઞાનમાં એટલો જ હું આત્મા છું એમ માને છે. આહાહા...! દૃષ્ટિમાં દ્રવ્ય ત્રિકાળી છે પણ દૃષ્ટિ સાથે જ્યાં જ્ઞાન થયું એ શુદ્ધ દ્રવ્ય, ગુણ

ને પર્યાય એ ત્રણ મારા સ્વ છે અને હું તેનો સ્વામી છું (એમ માને છે). સમજાણું? આહાહા..!

એ કહે છે કે, રાગાદિ આવે છે તો તેનો નાશ કરવાનો ઉપાય શું માને છે? કે, આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય છે, તેનું પરિણમન, વીતરાગ પરિણમન થાય તેનાથી રાગ મટાડવા ચાહે છે. રાગની ક્રિયા કરતા કરતા રાગ મટશે, એમ માનતો નથી. આહાહા..! મારગ બહુ આકરો. ‘આ રીતે સમ્યગ્દષ્ટિને રાગ નથી.’ આ કારણે સમ્યગ્દષ્ટિને રાગ નથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે. ‘આ પ્રમાણે પરમાર્થ અધ્યાત્મદષ્ટિથી અહીં વ્યાખ્યાન જાણવું.’ છે? અહીંયાં અધ્યાત્મદષ્ટિની વ્યાખ્યા છે. આહાહા..! ચરણાનુયોગમાં વ્યવહારના કથન છે એ બધા જાણવા લાયક છે, આ બધા અધ્યાત્મદષ્ટિથી વ્યાખ્યાન છે. આહા..!

‘અહીં મિથ્યાત્વ સહિત રાગને જ રાગ કહ્યો છે,...’ રાગ મારી ચીજ છે અને શુભરાગથી મને લાભ થશે, એવા મિથ્યાદષ્ટિના રાગને જ રાગ કહેવામાં આવ્યો છે. સમ્યગ્દષ્ટિને રાગનો રાગ કહેવામાં આવ્યો નથી. આહાહા..! બહુ ઝીણું. આ તો બાહ્યની પ્રવૃત્તિ કરે, થોડી ક્રિયા (કરે), ભગવાનના દર્શન કરે, વ્રત કરે કે અપવાસ કરે (એટલે જાણે) થઈ ગયો ધર્મ. ધૂળમાંય ધર્મ નથી. એનાથી તો અનંતગુણી (ક્રિયાઓ કરી). નવમી ઐવેયક ગયો ત્યારે તો એટલી ક્રિયા કરી કે એટલી તો અત્યારે છે નહિ. શુક્લલેશ્યા એવી કરી કે નવમી ઐવેયક ગયો પણ મિથ્યાદષ્ટિ રાગથી ધર્મ માનતો હતો અને દેહની ક્રિયા હું કરી શકું છું એમ માનતો હતો. આ તો દેહ જડ માટી છે. તેનું હાલવું, ચાલવું, બોલવું એ ક્રિયા તો જડની જડથી થાય છે. આત્માની પ્રેરણાથી બિલકુલ નહિ. આહાહા..! આ માનવું...

‘અહીં મિથ્યાત્વ સહિત રાગને જ રાગ કહ્યો છે, મિથ્યાત્વ વિના ચારિત્રમોહસંબંધી ઉદયના પરિણામને રાગ કહ્યો નથી;...’ ઠીક! ‘માટે સમ્યગ્દષ્ટિને જ્ઞાનવૈરાગ્યશક્તિ અવશ્ય હોય જ છે.’ અવશ્ય હોય જ છે. આહાહા..! ધર્મની પહેલી સીઠી, સમ્યગ્દર્શન ધર્મની પહેલી સીઠી, સમ્યગ્દર્શન... આહાહા..! તેમાં સમ્યગ્દષ્ટિને જ્ઞાનવૈરાગ્ય શક્તિ અવશ્ય છે. પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને પુણ્ય-પાપના ભાવથી વૈરાગ્ય, બન્ને જરૂર છે. વૈરાગ્યની વ્યાખ્યા – સ્ત્રી, કુટુંબ છોડી દીધા, ધંધો છોડી દીધો એ વૈરાગ્ય નહિ. વૈરાગ્ય તો તેને કહે છે, પ્રભુ! ‘પુણ્ય-પાપ અધિકાર’માં ગાથા આવી છે કે, શુભ-અશુભ ભાવથી વિરક્ત થવું, રક્ત છે તો વિરક્ત થવું અને સ્વરૂપની દષ્ટિમાં અસ્તિત્વનું જ્ઞાન થવું એ જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય બે શક્તિ સમક્રિતીને હોય છે. આહાહા..! સમજાણું? વૈરાગ્ય એટલે કે આ સ્ત્રી, કુટુંબ છોડી દીધા, શરીરથી જાવજીવ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું તો એ વૈરાગ્ય (છે), એ વૈરાગ્ય નહિ.

વૈરાગ્ય તો પરમાત્મા એને કહે છે, ‘પુણ્ય-પાપ અધિકાર’માં આવી ગયું કે, શુભ-અશુભ ભાવથી વિરક્ત. શુભ-અશુભ ભાવથી વિરક્ત અને સ્વભાવમાં રક્ત, તેને વૈરાગ્ય અને તેને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. પંડિતજી! આહાહા..! આવી વાત છે, પ્રભુ!

મુમુક્ષુ :- પહેલા બહારથી ઉદાસીન થાય પછી અંદરથી ઉદાસીન થાય.

ઉત્તર :- અંદરથી ઉદાસીન છે એ ઉદાસીન છે. આહાહા..! આ માતા ન્હાતી હોય

અને એક ખાટલો આડો રાખ્યો હોય. પહેલા એવું હતું ને? અને માતા વસ્ત્ર વિના ઉભી થઈ ગઈ હોય અને એને દીકરો ઘરમાં આવી ગયો, નજર કરતો હશે? માતા નગ્ન ઉભી થઈ ગઈ અંદર. એને ખબર નહિ કે, બાળક આવશે. ત્યાં નજર કરતો હશે? અરે...! માતા, જનેતા, જેના પેટમાં સવા નવ મહિના (રહ્યો). એ જનેતા ઉપર નજર કેવી? હેં? આહાહા...! એમ પોતાના સ્વભાવની રુચિ અને દષ્ટિથી રાગાદિ આવે છે એમાં મારા છે, એવી નજર કેવી? આહાહા...! આવો મારગ છે, ભાઈ! કઠણ લાગે પણ મારગ તો આ છે. આહા...! દુનિયાને સમજાવતા આવડે, ન આવડે એની સાથે કોઈ સંબંધ નથી.

અગિયાર અંગના જ્ઞાન પણ અનંત વાર થયા, કરોડો શ્લોક કંઠસ્થ! કરોડો નહિ અબજો, એનાથી શું? એ જ્ઞાયક સ્વભાવને સ્પર્શ કરીને જ્ઞાન થવું તેનું નામ જ્ઞાન અને તેની પ્રતીતિ (થવી), જ્ઞાનમાં જે પૂર્ણ પ્રભુ ભાસ્યો તેને જ્ઞાનમાં જ્ઞેય બનાવીને પ્રતીતિ થઈ તે સમ્યગ્દર્શન. આહાહા...! અને તે સ્વરૂપમાં રમણતા, એ આનંદમાં રમણતા, રમવું એ ચારિત્ર છે. કોઈ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ આદિ ચારિત્ર નથી. આહા...! આવી વાત છે. વીતરાગ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથની આ દિવ્યધ્વનિ છે. આહાહા...! દુનિયાને બેસે, ન બેસે સ્વતંત્ર છે. માર્ગ તો આવો છે. આહાહા...!

કહે છે કે, સમક્રિતીને મિથ્યાત્વનો રાગ થતો નથી. 'જ્ઞાનવૈરાગ્યશક્તિ અવશ્ય જ હોય છે. મિથ્યાત્વ સહિત રાગ સમ્યગ્દષ્ટિને હોતો નથી અને મિથ્યાત્વ સહિત રાગ હોય તે સમ્યગ્દષ્ટિ નથી.' આહા...! આહાહા...! ચાહે તો શુભ રાગ પંચ મહાવ્રતનો હોય પણ જો રાગનો પ્રેમ અને રુચિ હોય તો તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! મિથ્યાદષ્ટિ દ્વિગંબર જૈન સાધુ થઈને નવમી ઐવેયક ગયો, પોતાના આત્માના આનંદનો સ્વાદ નહિ લઈને ક્રિયાકાંડમાં મશગુલ (થયો), એટલી શુકલ લેશ્યા, શરીરના ખંડ ખંડ કરે તોય ક્રોધ ન કરે એટલી મિથ્યાત્વ ભાવમાં ક્ષમા (પાળી) પણ એ કોઈ ધર્મ નથી. આહાહા...! શુકલ લેશ્યાથી નવમી ઐવેયક અનંત વાર ગયો, તેને માટે આહાર, પાણી કંઈ પણ બનાવ્યા હોય, ખ્યાલ આવે તો લ્યે નહિ. તેને માટે ચોકા કર્યા હોય એ તો વાત જ નહિ. સમજાણું? પણ આ તો ચોકા બનાવ્યા હોય, ખ્યાલ આવી ગયો કે આ મારી માટે બનાવ્યું હશે? તો પ્રાણ જાય તોય, એની માટે બનાવ્યું છે એવો ખ્યાલ આવ્યો, શંકા પડે તો લ્યે નહિ. સમજાણું? એમ નવમી ઐવેયક જ્યારે દ્વિગંબર સાધુ થઈને ગયો પણ આતમજ્ઞાન શું ચીજ છે એ તરફની દષ્ટિ નહિ. ક્રિયાકાંડની સાવધાનીમાં ત્યાં જિંદગી કાઢી. આહાહા...!

અરે...! કોઈ છે શરણ? ચોરાશી લાખ અવતાર, રાગ દયા, દાનમાં કોઈ શરણ છે? શરણ તો પ્રભુ અંદર અનંત આનંદ, પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ શરણ છે. તે જ માંગલિક છે, એ જ ઉત્તમ છે અને એ જ શરણ છે. અરિહંતને માંગલિક તો વ્યવહારથી કહેવામાં આવ્યા છે. આહાહા...! અરિહંતા શરણ, માંગલિકમાં આવે છે ને? એ તો વ્યવહાર છે. પોતાનો આત્મા વિકલ્પ નામ રાગથી રહિત નિર્વિકલ્પ પ્રભુઆત્મા એ જ પોતાને શરણ છે. તેનો

આશ્રય કરવો એ જ ધર્મ છે અને તે જ શરણ છે. બાકી ધૂળધાણી. કરોડો રૂપિયા હો, અબજો રૂપિયા હો, માટી-ધૂળ છે. આહા...! એ ધૂળ અજીવને પોતાની માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! અજીવને જીવ માને એ તો અજીવ છે. આહાહા...!

અહીં કહે છે, સમ્યગ્દષ્ટિને... આહાહા...! મિથ્યાત્વ સહિત રાગ હોતો નથી ‘અને મિથ્યાત્વ સહિત રાગ હોય તે સમ્યગ્દષ્ટિ નથી. આવા (મિથ્યાદષ્ટિના અને સમ્યગ્દષ્ટિના ભાવોના) તક્ષવતને સમ્યગ્દષ્ટિ જ જાણે છે.’ આહાહા...! અજ્ઞાનીને તો બહારની પ્રવૃત્તિ દેખે, વ્રત ને તપ ને નગ્નપણું. આહાહા...! સમ્યગ્દષ્ટિને ખબર પડે છે, તેને ખબર છે કે આ ક્રિયા, પ્રવૃત્તિ કરે છે પણ અંદર રાગને પોતાનો માને છે, આત્માનું જ્ઞાન નથી. સમજાણું? એ ‘તક્ષવતને સમ્યગ્દષ્ટિ જ જાણે છે.’ છે ને? ‘(મિથ્યાદષ્ટિના અને સમ્યગ્દષ્ટિના ભાવોના) તક્ષવતને...’ તક્ષવત નામ આંતરો, બે વચ્ચેનો ફેર. શું ફેર છે? મિથ્યાદષ્ટિનો રાગનો પ્રેમ, સમ્યગ્દષ્ટિનો આત્માનો પ્રેમ, તેનો તક્ષવત સમ્યગ્દષ્ટિ જાણે છે. આહાહા...! આવી વાત છે. સંપ્રદાયને આકરું લાગે. આહાહા...!

‘મિથ્યાદષ્ટિનો અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં પ્રથમ તો પ્રવેશ નથી...’ છે? અધ્યાત્મશાસ્ત્ર, બાપુ! આ તો ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરદેવની દિવ્યધ્વનિ (છે). ‘ૐ કાર ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે’ ‘ૐકાર ધ્વનિ સુણી’ મહાવિદેહમાં ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં અત્યારે ૐકાર ધ્વનિ નીકળે છે. ‘ૐકાર ધ્વનિ સુણી, અર્થ ગણધર વિચારે, રચી આગમ ઉપદેશે ભવિક જીવ સંશય નિવારે’ આ ‘બનારસીદાસ’(નું લખેલું છે). ‘બનારસી વિલાસ’ છે એમાં આ લખ્યું છે. ‘ૐકાર ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે, રચી આગમ ઉપદેશ ભવિક જીવ સંશય નિવારે.’ લાયક પ્રાણી છે તે મિથ્યાત્વનો નાશ કરી શકે છે. અજ્ઞાનીએ તો અનંતવાર સાંભળ્યું, મહાવિદેહમાં અનંતવાર જન્મ થયો, સમવસરણમાં અનંતવાર ગયો અને હીરાના થાળ, મણિરત્નના દીવડા અને કલ્પવૃક્ષના ફૂલથી સમવસરણમાં ભગવાનની અનંતવાર આરતી ઉતારી. (એથી) શું થયું? એ તો રાગ છે, એ તો વિકલ્પ છે. આહાહા...! સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિનો અંતર - તક્ષવત શું છે એ સમ્યગ્દષ્ટિ જાણે છે. આહાહા...! અજ્ઞાનીને તો ખબર નથી કે ધર્મ શું છે, અધર્મ શું છે? ઝીણી વાત છે, ભાઈ!

‘મિથ્યાદષ્ટિનો અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં પ્રથમ તો પ્રવેશ નથી અને જો પ્રવેશ કરે તો વિપરીત સમજે છે—વ્યવહારને સર્વથા છોડી બ્રષ્ટ થાય છે...’ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર વાંચે (એમાં) વ્યવહારને હેય કહ્યો છે. તો પોતાના નિશ્ચયના ભાન વિના વ્યવહારને છોડી અશુભમાં ચાલ્યો જાય છે. સમજાણું? વ્યવહારને છોડીને, સર્વથા છોડીને, હોં! ‘બ્રષ્ટ થાય છે...’ અર્થાત્ અશુભ ભાવોમાં પ્રવર્તે છે. આહાહા...! ‘અથવા તો નિશ્ચયને સારી રીતે જાણ્યા વિના...’ અધ્યાત્મમાં પોતાનું સ્વરૂપ શું કહ્યું છે? પોતાનું આનંદ સ્વરૂપ રાગથી ભિન્ન નિર્વિકલ્પ, આહાહા...! એ ‘નિશ્ચયને સારી રીતે જાણ્યા વિના...’ સારી રીતે એટલે? જેવું પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ છે એવો અનુભવ થયા વિના, અનુભવ કરીને જાણ્યા વિના. આહાહા...! ‘વ્યવહારથી જ મોક્ષ માને છે,...’

એ તો વ્યવહારથી મોક્ષ માને છે. છે ને? અંતર દષ્ટિ શું છે વસ્તુ એ તો જાણતા નથી અને આપણે તો વ્રત કરવા, તપ કરવા, અપવાસ કરવા, ભગવાનની ભક્તિ કરવી, હંમેશાં દર્શન (કરવા), દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રના દર્શન અને દાન આદિ આવે છે ને? સંયમ, છ આવશ્યક આવે છે ને? એ છ આવશ્યક તો શુભ ભાવ છે. એ તો સમ્યગ્દષ્ટિને હોય છે પણ જાણે છે કે આ તો દુઃખરૂપ છે. આહાહા...! મારી ચીજને લાભદાયક નથી. અશુભથી બચવા આવે છે. સમજાણું? આહાહા...!

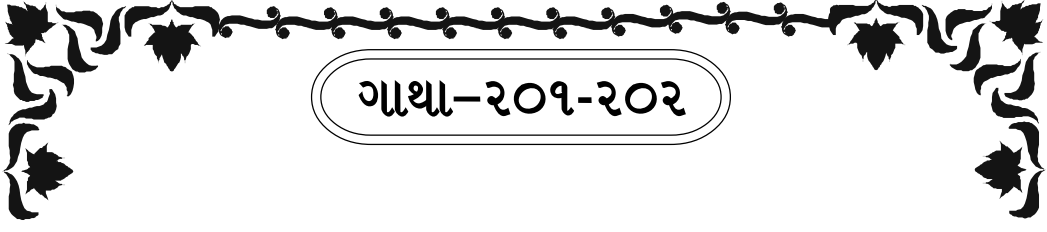
‘વ્યવહારથી જ મોક્ષ માને છે,...’ જુઓ! દયા પાળવી, વ્રત કરવા, ભક્તિ કરવી, પૂજા કરવી, રથયાત્રા કાઢવી, ગજરથ કાઢવા, એમાં પાંચ-દસ લાખ રૂપિયા ખર્ચવા, એમાં શું છે? એ રાગની મંદતા હોય તો પુણ્ય છે. પુણ્યને પોતાનું માને છે તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! આવો આકરો માર્ગ છે. ‘પરમાર્થ તત્ત્વમાં મૂઢ રહે છે.’ પરમાર્થ તત્ત્વ ભગવાન જ્ઞાયક સ્વરૂપ ચિદાનંદ પ્રભુ, એ પરમાર્થ તત્ત્વથી તો અજ્ઞાની મૂઢ રહે છે. અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર વાંચીને પણ. આહાહા...!

‘જો કોઈ વિરલ જીવ...’ વિરલ જીવ ‘યથાર્થ સ્યાદ્વાદન્યાયથી સત્યાર્થ સમજી જાય...’ વિરલ જીવ સ્વરૂપની દષ્ટિ કરી, રાગ આવે છે તે વ્યવહાર છે, દુઃખરૂપ છે, નિશ્ચય તો મારી આનંદની અનુભવદશા એ નિશ્ચય છે. એમ કોઈ વિરલ જીવ... આહાહા...! ‘સ્યાદ્વાદન્યાયથી સત્યાર્થ સમજી જાય...’ કે નિશ્ચય છે, જ્યાં સુધી પૂર્ણતા નથી ત્યાં સુધી વ્યવહાર પણ આવે છે, એ સ્યાદ્વાદ છે. આવે છે છતાં તે ધર્મ નથી. સમજાણું? નિશ્ચય સ્વરૂપ રાગથી, વિકલ્પની ક્રિયાથી તદ્દન ભિન્ન (છે) એવું ભાન થઈને રાગ આવે છે પણ એ રાગ પોતાનું સ્વરૂપ નથી, મને લાભદાયક નથી. એમ જ્ઞાની માને છે. આહાહા...! છે? ‘સ્યાદ્વાદન્યાયથી...’ એમ. નિશ્ચયપૂર્વક વ્યવહાર થાય છે પણ એ વ્યવહાર બંધનું કારણ છે એમ ન્યાય જાણીને તેને થાય છે. આહાહા...! વ્યવહાર આવે છે તો તેનાથી ધર્મનો લાભ થશે એમ માનતો નથી.

‘તેને અવશ્ય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે.’ કોઈ વિરલ જીવ યથાર્થ સ્વરૂપની દષ્ટિ કરી, રાગને વ્યવહાર માનીને હેય માને છે અને સ્વરૂપની દષ્ટિ વિના વ્યવહારને છોડી અશુભમાં ચાલ્યો જાય તે પણ અજ્ઞાની છે અને વ્યવહારથી મને ધર્મ થશે, નિશ્ચયની દષ્ટિ વિના, તે પણ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...! સમજાણું? ‘તે અવશ્ય સમ્યગ્દષ્ટિ બની જાય છે.’ એ ૨૦૦ ગાથાનો ભાવાર્થ (થયો). ૨૦૦ ગાથાનો સાર આ છે.

સ્વર્ગમાં જવાને યોગ્ય પરિણામના પણ હજુ જેને ઠેકાણાં નથી, મનુષ્યમાં જવાને યોગ્ય પરિણામના પણ જેને ઠેકાણા નથી અને ધર્મ પામવાને યોગ્ય પરિણામના તેને ઠેકાણાં હોય તેમ બને નહિ.

આત્મધર્મ અંક-૫, જાન્યુઆરી-૨૦૦૮

ગાથા-૨૦૧-૨૦૨

કથં રાગી ન ભવતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિરિતિ ચેત્ -

પરમાણુમિત્તયં પિ હુ રાગાદીણં તુ વિજ્જદે જસ્સ ।
 ણ વિ સો જાણદિ અપ્પાણયં તુ સવ્વાગમધરો વિ ।।૨૦૧।।
 અપ્પાણમયાણંતો અણપ્પયં ચાવિ સો અયાણંતો ।
 કહ હોદિ સમ્મદિટ્ઠી જીવાજીવે અયાણંતો ।।૨૦૨।।
 પરમાણુમાત્રમપિ ખલુ રાગાદીનાં તુ વિદ્ધતે યસ્ય ।
 નાપિ સ જાનાત્યાત્માનં તુ સર્વાગમધરોઽપિ ।।૨૦૧।।
 આત્માનમજાનન્ અનાત્માનં ચાપિ સોઽજાનન્ ।
 કથં ભવતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિર્જીવાજીવાવજાનન્ ।।૨૦૨।।

યસ્ય રાગાદીનામજ્ઞાનમયાનાં ભાવાનાં લેશસ્યાપિ સદ્ભાવોઽસ્તિ સ શ્રુતકેવલિકલ્પોઽપિજ્ઞાનમયસ્ય ભાવસ્યાભાવાદાત્માનં ન જાનાતિ । યસ્ત્વાત્માનં ન જાનાતિ સોઽનાત્માનમપિ ન જાનાતિ, સ્વરૂપપરરૂપસત્તાસત્તાભ્યામેકસ્ય વસ્તુનો નિશ્ચીયમાનત્વાત્ । તતો ય આત્માનાત્માનો ન જાનાતિ સ જીવાજીવૌ ન જાનાતિ । યસ્તુ જીવાજીવૌ ન જાનાતિ સ સમ્યગ્દૃષ્ટિરેવ ન ભવતિ । તતો રાગી જ્ઞાનાભાવાન્ ભવતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિઃ ।

હવે પૂછે છે કે રાગી (જીવ) કેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ન હોય ? તેનો ઉત્તર કહે છે :-
 અણુમાત્ર પણ રાગાદિનો સદ્ભાવ વર્તે જેહને,
 તે સર્વઆગમધર ભલે પણ જાણતો નહિ આત્મને; ૨૦૧.
 નહિ જાણતો જ્યાં આત્મને જ, અનાત્મ પણ નહિ જાણતો,
 તે કેમ હોય સુદૃષ્ટિ જે જીવ-અજીવને નહિ જાણતો ? ૨૦૨.

ગાથાર્થ :- [ખલુ] ખરેખર [યસ્ય] જે જીવને [રાગાદીનાં તુ પરમાણુમાત્રમ્ અપિ] પરમાણુમાત્ર-લેશમાત્ર-પણ રાગાદિક [વિદ્ધતે] વર્તે છે [સઃ] તે જીવ [સર્વાગમધરઃ અપિ] ભલે સર્વ આગમ ભણેલો હોય તોપણ [આત્માનં તુ] આત્માને [ન અપિ જાનાતિ] નથી જાણતો; [ચ] અને [આત્માનમ્] આત્માને [અજાનન્] નહિ જાણતો થકો [સઃ] તે [અનાત્માનં અપિ] અનાત્માને (પરને) પણ [અજાનન્] નથી જાણતો;

[જીવાજીવૌ] એ રીતે જે જીવ અને અજીવને [અજાનન્] નથી જાણતો તે [સમ્યગ્દષ્ટિ:] સમ્યગ્દષ્ટિ [કથં ભવતિ] કેમ હોઈ શકે ?

ટીકા :- જેને રાગાદિ અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ છે તે ભલે શ્રુતકેવળી જેવો હો તોપણ જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે આત્માને નથી જાણતો; અને જે આત્માને નથી જાણતો તે અનાત્માને પણ નથી જાણતો કારણ કે સ્વરૂપે સત્તા અને પરરૂપે અસત્તા-એ બન્ને વડે એક વસ્તુનો નિશ્ચય થાય છે; (જેને અનાત્માનો-રાગનો-નિશ્ચય થયો હોય તેને અનાત્મા અને આત્મા-બન્નેનો નિશ્ચય હોવો જોઈએ.) એ રીતે જે આત્મા અને અનાત્માને નથી જાણતો તે જીવ અને અજીવને નથી જાણતો; અને જે જીવ-અજીવને નથી જાણતો તે સમ્યગ્દષ્ટિ જ નથી. માટે રાગી (જીવ) જ્ઞાનના અભાવને લીધે સમ્યગ્દષ્ટિ હોતો નથી.

ભાવાર્થ :- અહીં 'રાગ' શબ્દથી અજ્ઞાનમય રાગદ્વેષમોહ કહેવામાં આવ્યા છે. ત્યાં 'અજ્ઞાનમય' કહેવાથી મિથ્યાત્વ-અનંતાનુબંધીથી થયેલા રાગાદિક સમજવા, મિથ્યાત્વ વિના ચારિત્રમોહના ઉદયનો રાગ ન લેવો; કારણ કે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ વગેરેને ચારિત્રમોહના ઉદય સંબંધી રાગ છે તે જ્ઞાનસહિત છે; તે રાગને સમ્યગ્દષ્ટિ કર્મોદયથી થયેલો રોગ જાણે છે અને તેને મટાડવા જ ઈચ્છે છે; તે રાગ પ્રત્યે તેને રાગ નથી. વળી સમ્યગ્દષ્ટિને રાગનો લેશમાત્ર સદ્ભાવ નથી એમ કહ્યું છે તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે :- સમ્યગ્દષ્ટિને અશુભ રાગ તો અત્યંત ગૌણ છે અને જે શુભ રાગ થાય છે તેને તે જરાય ભલો (સારો) સમજતો નથી-તેના પ્રત્યે લેશમાત્ર રાગ કરતો નથી. વળી નિશ્ચયથી તો તેને રાગનું સ્વામિત્વ જ નથી. માટે તેને લેશમાત્ર રાગ નથી.

જો કોઈ જીવ રાગને ભલો જાણી તેના પ્રત્યે લેશમાત્ર રાગ કરે તો-ભલે તે સર્વ શાસ્ત્રો ભણી ચૂક્યો હોય, મુનિ હોય, વ્યવહારચારિત્ર પણ પાળતો હોય તોપણ-એમ સમજવું કે તેણે પોતાના આત્માનું પરમાર્થસ્વરૂપ નથી જાણ્યું, કર્મોદયજનિત રાગને જ સારો માન્યો છે અને તેનાથી જ પોતાનો મોક્ષ માન્યો છે. આ રીતે પોતાના અને પરના પરમાર્થ સ્વરૂપને નહિ જાણતો હોવાથી જીવ-અજીવના પરમાર્થ સ્વરૂપને જાણતો નથી. અને જ્યાં જીવ અને અજીવ-બે પદાર્થોને જ જાણતો નથી ત્યાં સમ્યગ્દષ્ટિ કેવો ? માટે રાગી જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ હોઈ શકે નહિ.

ગાથા-૨૦૧--૨૦૨ ઉપર પ્રવચન

'હવે પૂછે છે કે રાગી (જીવ) કેમ સમ્યગ્દષ્ટિ ન હોય?' અંદર 'અમૃતચંદ્રાર્ય'નો પ્રશ્ન છે. 'કથં રાગી ન ભવતિ સમ્યગ્દષ્ટિરિતિ' માથે સંસ્કૃત છે. મહારાજ! સમ્યગ્દષ્ટિ રાગી નહિ? એ કેમ છે? આહા..!

પ્પરમાણુમિત્તયં પિ હુ રાગાદીણં તુ વિજ્જદે જસ્સ ।
 ણ વિ સો જાણદિ અપ્પાણયં તુ સવ્વાગમધરો વિ ।।૨૦૧ ।।
 અપ્પાણમયાણંતો અણપ્પયં ચાવિ સો અયાણંતો ।
 કહ હોદિ સમ્મદિટ્ઠી જીવાજીવે અયાણંતો ।।૨૦૨ ।।
 અણુમાત્ર પણ રાગાદિનો સદ્ભાવ વર્તે જેહને,
 તે સર્વઆગમધર ભલે પણ જાણતો નહિ આત્મને; ૨૦૧.
 નહિ જાણતો જ્યાં આત્મને જ, અનાત્મ પણ નહિ જાણતો,
 તે કેમ હોય સુદષ્ટિ જે જીવ-અજીવને નહિ જાણતો ? ૨૦૨.

બે ગાથા છે. ટીકા :- ‘જેને રાગાદિ અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ છે...’ આહાહા...! સદ્ભાવનો અર્થ રાગનો અંશ છે તેનાથી લાભ થશે એમ. ‘અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો...’ કહ્યું ને? આમ તો જ્ઞાનીને તો રાગ થાય છે, દસમા ગુણસ્થાન સુધી તેને રાગ થાય છે. લોભનો રાગ દસમે (છે), છ કર્મ પણ બંધાય છે. દસમે ગુણસ્થાને છ કર્મ બંધાય છે. સમ્યગ્દષ્ટિને પણ સાત, આઠ કર્મ બંધાય છે. રાગ છે પણ અજ્ઞાનમય રાગ નથી. આહાહા...! ગુણ-ગુણીના ભેદરૂપ જે વિકલ્પ, રાગ થાય છે એ રાગનો પણ જેને પ્રેમ છે અને એ રાગની પણ જેને રુચિ છે અને રાગમાં જેને રસ છે.. આહાહા...! ‘તે ભલે શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ આહાહા...! ‘સર્વ આગમધર’ એમ શબ્દ લીધો છે ને? સર્વ આગમ કંઠસ્થ કર્યા હોય, અબજો શ્લોકોનું જ્ઞાન થયું હોય, તેથી શું?

‘જેને રાગાદિ અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ છે...’ અર્થાત્ રાગના અંશને પોતાનો માનતો હોય, એ ભલે બધા આગમ ભણ્યો હોય, આહાહા...! ‘શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ શ્રુતકેવળી તો નહિ પણ શ્રુતકેવળી જેવો. સાચા શ્રુતકેવળી તો સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે તે હોય છે. આહાહા...! અબજો શ્લોકો કંઠસ્થ! આહાહા...! પણ રાગના કણને પોતાનો માની રાગથી ભિન્ન સ્વરૂપનો અનાદર કરી, મિથ્યાદષ્ટિ રહે છે. રાગના કણનો જેને આદર છે તેને પૂર્ણાનંદના નાથનો અનાદર છે. આહાહા...! રાગ આવે છે, રાગ હોય છે પણ રાગનો આદર ભાવ જેને છે તેને આત્મા હેય છે. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં કહ્યું છે કે, જેને રાગના અંશનો પણ આદર છે તેને ભગવાનઆત્મા હેય છે. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં લખ્યું છે. આહાહા...! અને જેને ભગવાનઆત્મા ઉપાદેય છે તેને રાગમાત્ર, જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય તે ભાવ પણ અપરાધ છે, અપરાધ છે. આહાહા...! ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’માં આવ્યું છે. જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય તે ભાવ અપરાધ છે, એમ આવ્યું છે. અને પરની દયા પાળવાનો ભાવ, રાગ આવ્યો એ પણ અપરાધ છે. આહાહા...! આવું આકરું કામ બહુ. આ તો ભગવાનનો વીતરાગનો માર્ગ છે. આહાહા...!

કહે છે, ‘ભલે શ્રુતકેવળી જેવો હો...’ શ્રુતકેવળી જેવો. શ્રુતકેવળી તો સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે એ ભાવશ્રુતકેવળી અને તેનું શાસ્ત્રનું બાર અંગનું વિશેષ જ્ઞાન હોય તો શ્રુતકેવળી છે. અહીં તો શ્રુતકેવળી જેવો. સર્વ આગમધર, પાઠ છે ને? સર્વ આગમ જાણે છે. આહાહા...! ‘રાગાદિ અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ...’ આ રાગ લાભદાયક છે, એમ. લેશમાત્ર રાગ કહ્યું છે તો રાગ તો સમકિતીને ત્રણ કષાયનો રાગ છે. પણ રાગને પોતાનો માને છે એવો લેશમાત્ર પણ ભાવ હો. અજ્ઞાનમય કહ્યું ને? આહાહા...! ‘અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ છે...’ ‘રાગાદિ અજ્ઞાનમય ભાવોના લેશમાત્રનો પણ સદ્ભાવ...’ આહા...! ‘તે ભલે શ્રુતકેવળી જેવો હો તોપણ જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે...’ આહાહા...! શુભ રાગના અંશમાત્રને આદરણીય માને છે અજ્ઞાનમય રાગ ભાવ છે. એ શ્રુતકેવળી જેવો હો તોપણ તે ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે...’ તેને રાગથી ભિન્ન ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, તેના જ્ઞાનનો અભાવ છે. જ્ઞાનીના જ્ઞાનનો અભાવ છે. ‘જ્ઞાની’ શબ્દે આત્મા. આહાહા...!

ચિદાનંદ પ્રભુ ત્રિકાળ શાશ્વત ટંકોત્કીર્ણ જ્ઞાનપિંડ પ્રભુ. આત્મા તો શાશ્વત જ્ઞાનપિંડ છે. આહાહા...! ટંકોત્કીર્ણ કહ્યું ને? ટંકોત્કીર્ણ કહો કે શાશ્વત કહો. આહાહા...! શાશ્વત વસ્તુ અંદર પૂર્ણાનંદ પ્રભુ પડી છે. તેનો જેને અનાદર છે અને લેશમાત્ર રાગ છે તેનો આદર છે તે ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવે લીધે આત્માને નથી જાણતો;...’ રાગનો એક અંશ પણ છે તેની જેને રુચિ છે, આદર છે તો ભલે તેનું શ્રુતકેવળી જેવું જાણપણું હોય છતાં તે અજ્ઞાની છે, આત્માને નથી જાણતો. કેમકે આત્મા રાગરહિત છે તેનું જ્ઞાન નથી. આહાહા...! આકરું કામ બહુ. અત્યારે તો ધમાલ... ધમાલ... આ કરો ને આ કરો ને આ કરો ને આ કરો...

‘સોગાની’ તો કહે છે કે, જ્યાં કરવું છે ત્યાં મરવું છે. ‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’ મળ્યું છે? ‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’ ‘સોગાની’નું? મળ્યું છે? નથી મળ્યું. આ ‘બેનના વચનામૃત’ મળ્યા? ‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’ નથી મળ્યું. ‘સોગાની’નું બનાવ્યું છે. ‘દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રકાશ’ છે, બપોરે આવીને લઈ જજો. એમાં ‘સોગાની’એ લખ્યું છે કે, હું કંઈક કરું એવો કરવાનો ભાવ એ સ્વરૂપનું મરવું છે. સમજાણું? ‘કરે કર્મ સો હી કરતારા, જો જાને સો જાનનહારા, જાણે સો કર્તા નહિ હોઈ, કર્તા સો જાને નહીં કોઈ’ ‘બનારસીદાસ’! છે તો ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’નું, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ના કળશ છે તેનું તેમણે ‘સમયસાર નાટક’માં હિન્દી બનાવ્યું છે. ‘કરે કર્મ સો હી કરતારા’ રાગનો વિકલ્પ છે તેને કરે તે કર્તા છે, અજ્ઞાની છે. ‘જો જાને સો જાનનહારા’ જ્ઞાની તો જાણે છે કે, રાગ છે. પણ જાણે છે. મારો નથી. મને લાભ નથી, મારામાં નથી, તેમાં હું નથી. આહાહા...! ‘કરે કર્મ સો હી કરતારા, જો જાને સો જાનનહારા, કર્તા સો જાને નહીં કોઈ’ હું રાગનો કર્તા, રચનાર છું એમ માને તે આત્માને જાણતો નથી. ‘જાને સો કર્તા નહીં હોઈ’ આહાહા...! આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન ચૈતન્યમૂર્તિ, તેનું જેને જ્ઞાન થયું

તે રાગનો કર્તા થતો નથી. આહાહા..!

એ અહીંયાં કહે છે, ‘જ્ઞાનમય ભાવના અભાવને લીધે આત્માને નથી જાણતો; અને જે આત્માને નથી જાણતો તે અનાત્માને પણ નથી જાણતો...’ રાગ અનાત્મા છે. આહાહા..! પંચ મહાવ્રતના પરિણામ એ અનાત્મા છે. જેને આત્માનું જ્ઞાન નથી તેને અનાત્માનું જ્ઞાન નથી. બેયનું જ્ઞાન નથી. આહાહા..! છે? ‘કારણ કે સ્વરૂપે સત્તા અને પરરૂપે અસત્તા...’ આહાહા..! જુઓ! હવે જરી ઝીણી વાત છે. વિશેષ આવશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)!